

Jože TERENS

Dne dnišnjem danu opisem del, spletane amित-
es oj slov za izlazitični opisihom omoti
nrekomem, zlijem na slediljog dnešnikom iba
včasih boste mire. **UVOD** V tem času smo
delo vključno s podprtje in spodbujanje vo
V okviru Aids Fondacije Robert v Ljubljani
se z izvajanjem nizkopravnih programov
dela z uživalci drog ukvarjam že nekaj let.
V tem času smo si nabrali dovolj izkušenj,
ki so lahko koristne drugim organizacijam,
ki po Sloveniji razvijajo podobne dejavno-
sti, hkrati pa lahko naše izkušnje, znanje in
tudi problemi, s katerimi se soočamo, spod-
budijo živahnejšo razpravo o problematiki
uživalcev drog, različnih programih dela z
uživalci, sistemski umeščenosti različnih,
zlasti civilnih programov pomoči užival-
cem itn.

Organizacija, v okviru katere delujemo, je nevladna, kar pomeni zlasti dvoje: prvič, vsebinsko smo lahko pri delu bolj inovativni in bolj prilagodljivi potrebam naše ciljne populacije, in drugič, zaradi sistemski neurejenosti civilnega sektorja smo v neenakopravnem položaju v primerjavi z javnimi službami, zlasti glede financiranja. Slednje dela nemajhne težave (verjetno večini nevladnih organizacij) ne le zaradi nikoli zadostnih sredstev, pridobljenih na javnih razpisih, temveč tudi zaradi obilice dodatnega administrativnega dela, ki ga prinese še tako majhna dotacija.

Zapisati velja, da ima terensko delo v Sloveniji že kar dolgo tradicijo. Številna so delovna področja v socialnem varstvu, zdravstvu in šolstvu, kjer delo poteka tudi izven pisarn na področju, ki ga lahko definiramo kot uporabnikovo.

Tudi na področju terenskega dela z uživalci drog so v Sloveniji že nekajletne izkušnje. Nekaj projektov terenskega dela je imelo predvsem raziskovalni značaj.

Ivorij Hren je učitelj na Gimnaziji Šentvid pri Ljubljani. Njegova zgodba o delu s uživalci na področju uživanja drog je bila izbrana za najboljšo v slovenskih šolah. Vsi so se želeli pozdraviti z njim, pa je tako došlo do predstavitve na konferenci v Ljubljani. Na konferenci je Hren predstavil svoje delo in posvetil ga tudi našem čitalnikom.

TERENSKO DELO

TERENSKO DELO Z UŽIVALCI DROG

KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA TERENSKEGA DELA

Terensko delo so najprej razvili v ZDA ob koncu petdesetih let kot odgovor na problem cestnih tolp. Člani mladinskih tolp so prisilili delavce ustreznih služb, da so se preselili na vogale cest in v različne igralnice, če so hoteli z njimi obdržati stik.

V šestdesetih letih so prenesli terensko delo v Anglijo. Sprva v obliki neformalnih čajnic tipa »*Drop-in*«, v katerih so bili zaposleni različni strokovnjaki. Nova gibanja mladih – rokerji, modsi, hipiji – so zahtevali drugačen prijem. V okviru socialnih, cerkvenih ali zasebnih organizacij so odpirali mladinske klube, kjer so mladim ponujali možnost, da poslušali glasbo, pijejo čaj ali kavo ter ohranajo svoj cestni *image*. Delavci teh centrov so na terenu, po cestah in soseskah vabili mlade, naj jih obiščejo.

V sedemdesetih letih so se specializirane institucije na področju drog zavedele problema, da veliko uporabnikov nelegalnih

drog ne uporablja njihovih uslug. Njihovi strokovnjaki so se ozrli na izkušnje mladinskih klubov in njihovega načina dela. Večina tega dela je bila koncentrirana v velikih mestih. Prvi projekti terenskega dela z uživalci drog so bili oblikovani v ZDA in na Nizozemskem.

Osemdeseta leta so prinesla epidemijo uživanja heroina v različnih predelih sveta. Šele povezava velikega števila intravenoznih uživalcev drog z nevarnostjo okužbe z virusom HIV je sprožila skrb in interes družbe za ta problem in s tem tudi za terensko delo. Stališče je bilo, da je lahko terensko delo ena od metod za povečanje stikov z uživalci drog. Ko so stiki enkrat vzpostavljeni, se poveča možnost ozaveščanja posameznikov o vseh vidikih uživanja drog.

Nevarnost okužbe z virusom HIV pa ni edini razlog za uvajanje terenskega dela v prakso. Ravno tako je pomembno spoznanje, da ima stike z organiziranimi javnimi službami le majhen odstotek uživalcev.

Na Nizozemskem je bila inicijativa uvajanja terenskega dela na strani uživalcev. Sami so oblikovali samopomočne skupine za varovanje svojega dostenjstva in za spremembe na področju zdravljenja in reprezivnih ukrepov. Njihov sindikat uživalcev (*Dutch junkiebonden*) je na začetku 80-ih z državnim denarjem vzpostavil program zamenjave igel.

ZAKAJ TERENSKO DELO?

Pri delu pogosto premalo ali pa sploh ne prisluhnemo dejanskim potrebam uživalcev drog. Raje smo sami oblikovali službe, za katere smo menili, da jih uživalci potrebujejo. Ernest Buning je nekje zapisal, da ima v različnih državah sveta danes le do 10% uživalcev stike s temi službami.

SKRITA POPULACIJA

Ko sem se seznanjal s terenskim delom, sem bil na moč presenečen, odkod toliko nejasnosti v zvezi s tem delom. Menil sem, da je to nujno in samoumevno delo, ki bi ga strokovnjaki morali sprejeti. Delo na terenu ima

smisel, če verjamemo, da obstaja za populacijo, s katero imamo stik, še ena skupina, s katero nimamo stikov. Če se tega zavedamo, je naša naloga jasna: vzpostaviti želimo stik s to skrito skupino. *Ugotoviti moramo torej, ali lahko naš stik z njimi spremeniti njihovo vedenje.* Če stik s to skupino ničesar ne spremeni in če ne omogočimo ustrezne obravnave tudi z elementi znanja, ki bi lahko spremeniли načine obnašanja, potem nima smisla, da z njo ohranjam stik.

Enotno definicijo terenskega dela je zaradi različnih pogledov na cilje, namene in postopke težko podati. Eden izmed poskusov definiranja bi lahko bil: terensko delo je v skupnosti usmerjena dejavnost s splošnim ciljem spodbujanja izboljšanja socialnega in zdravstvenega stanja ter zmanjševanja tveganja okužbe z virusom HIV pri posameznikih in skupinah, ki jih obstoječe tradicionalne službe ne dosežejo.

KJE SE IZVAJA TERENSKO DELO

Ulično terensko delo (detached outreach) delo se izvaja izven sedežev služb oziroma organizacij – na ulicah, v lokalih, barih in diskotekah.

Peripatetično terensko delo (peripatetic outreach) se bolj kot na posameznike osredotoča na organizacije ter vključuje delo v zavodih, klubih, šolah in zaporih.

Terensko delo na domu (domiciliary outreach) vključuje obiskovanje prebivališč ciljne populacije. Ta metoda je uporabna tam, kjer ni jasno definiranih mest, kjer bi se zbirali uživalci.

KAJ ŽELIMO S TERENSKIM DELOM SPREMENITI?

Pri terenskem delu, usmerjenem v posameznika in utemeljenem na odnosu klient-delavec, je težišče na skupnem dogovarjanju o reševanju problemov s ciljem spremnjanja individualnih rizičnih vedenj. Govorimo o opolnomočenju ciljne skupine. Aktivna udeležba v odnosu pomeni tudi razmišljanje o sebi, spremembo zaznavanja lastne vrednosti in sposobnosti in s tem možnosti za spreminjanje.

Pri terenskem delu, usmerjenem v skupnost, je težišče interesa bolj kot na posamezniku v širšem okolju. Cilj tega dela je v spremenjanju dvomljivih norm, vrednot in navad celotnih skupnosti. Tako delovanje naj bi vplivalo na dojemanje in ravnanje celotne skupnosti.

KAKO IZVAJATI PROGRAM TERENSKEGA DELA Z UŽIVALCI DROG

Praktično, neposredno terensko delo z uživalci drog se načrtuje v petih stopnjah:

- delovni osnutek, program,
- raziskava terena,
- identifikacija ciljne skupine,
- implementacija dela,
- evalvacija.

Ti koraki pa se med seboj lahko prepletajo in kronološko niso nujno v tem zaporedju.

DELOVNI OSNUTEK, PROGRAM

Pri načrtovanju operativnega programa je prvi korak natančen delovni osnutek, ki določi, kaj se bo na terenu delalo, kakšni so nameni in cilji programa in kako jih lahko dosežemo. Osnutek mora vsebovati še nekaj tehničnih podatkov, kot so supervizija in druga podpora delavcem, prostori, odnos do drugih služb in načrt razvoja programa. Pomemben vidik načrtovanja programa je tudi skrb za varnost terenskih delavcev. Pred začetkom izvajanja programa terenskega dela nam bo v izdatno pomoč, če bomo imeli podatke o vrstah drog, ki se uživajo na tistem območju, in posebnostih tamkajšnjih uživalcev, kakšne težave imajo, ali se že druge službe ukvarjajo s tem problemom, ali obstajajo skupine, ki niso v stiku z nobeno od služb. V pomoč nam bo, če bomo v načrtovanje in izvedbo programa vključili posameznike iz ciljne populacije.

RAZISKAVA

Raziskava terena lahko poteka sočasno z načrtovanjem programa, saj je podlaga za artikulacijo ciljev. Poseben pomen imajo kvalitativne raziskave, različne zgodbe s terena, anekdote. Prva naloga raziskovanja je pridobiti splošen vtis o tem, kakšne droge se na nekem območju uživajo in kdo so uživalci. Informacije o tem lahko pridobimo pri različnih službah ali posameznikih: zdravstvo, sociala, policija, različna društva itn.

IDENTIFIKACIJA CILJNE SKUPINE

Identificirati poskušamo tiste posameznike in skupine, ki v danem trenutku ne iščejo nobene pomoči ali niso v stiku z nobeno od institucij. Do teh skupin navadno pridemo na podlagi nepreverjenih informacij drugih strank. Tukaj je že prva priložnost za terenske delavce, da poskušajo z raziskavo na terenu ugotoviti, kaj se dejansko skriva za temi informacijami. Ciljna skupina »uživalci drog« je zelo velika, zato je koristno natančneje opredeliti, katere so specifične lastnosti skupine, s katero nameravamo delati.

INTRAVENOZNI UŽIVALCI DROG

Netočno bi bilo govoriti, da so intravenozni uživalci zaključena, ekskluzivna skupina. Iz čisto praktičnih razlogov je bolje, da poskušamo to veliko skupino razdeliti na podskupine, saj bo na ta način načrtovanje dela lažje. Terenski delavci srečujejo stranke v različnih fazah njihove kariere uživanja drog. Zato morajo biti seznanjeni z vsemi posebnostmi posamezne droge in njihovimi učinki.

Uživalci heroina

Prva podskupina, na katero navadno pomislimo, ko govorimo o uživanju nelegalnih drog, so uživalci heroina, ki dnevno potrebujejo drogo. S to skupino je v praksi najlažje stopiti v stik. Veliko uživalcev heroina

se sčasoma vključi v metadonski vzdrževalni program. Ko so vključeni vanj, je z njimi veliko lažje navezovati stike in tudi sami so bolj motivirani za sodelovanje. Uživalci heroina se bodo odzivali na prakso terenskega dela, ki je v prvi vrsti namenjena njim in njihovim realnim potrebam in interesom in vsebuje elemente zagovorništva. Pri zagovorništvu terenski delavec posreduje med uživalcem drog in službo, katere pomoč uživalec potrebuje, npr. pomoč pri iskanju zaposlitve, v šoli, pri iskanju stanovanja, prehranjevanju, vključevanju v metadonski program, detoksikaciji, vključevanju v terapevtske skupnosti itn. Delo na terenu se lahko zelo hitro razvije od zgolj navezovanja kontaktov k zelo kompleksni dejavnosti svetovanja in socialne pomoči.

Uživalci različnih drog

Naslednja skupina so intravenozni uživalci drog, ki si injicirajo vse, kar dobijo pod roko. Ne omejujejo se zgolj na heroin. Navadno so tudi »težki pivci«. Tukaj je pomembno poudariti, da je z uživalci zgolj heroina laže sodelovati kot z politoksikomani. Heroinska odvisnost vključuje predvidljiva psihološka stanja in reakcije. Politoksikomani pa so v svojih reakcijah silno nepredvidljivi. Obstaja več stičnih točk med politoksikomani in alkoholiki kot med uživalci heroina in alkoholiki. Alkoholikom zdravniki pogosteje predpišejo kakšno psihoaktivno substanco, ki jo politoksikomani z veseljem vzamejo. Z dostopnostjo metadona v zdravniški oskrbi se je povečalo pitje alkohola nasploh. Prej je namreč moral posameznik za nabavo dnevne doze porabiti ves svoj denar. Z vključitvijo v metadonski vzdrževalni program pa si marsikdo lahko privošči tudi alkohol.

Uživalci amfetaminov

Naslednja podskupina uživalcev so tisti, ki si injicirajo stimulante, kot je amfetamin. V tujini imajo že razvite posebne oblike dela za to populacijo. Tako organizirajo detoksifikacijo za uživalce amfetaminov, vzdrževalne programe, programe razdeljevanja in zamenjave igel.

Rekreativni uživalci

Večina različnih služb, ki delujejo na področju odvisnosti, je namenjena potrebam uživalcev opiatov. Najlažji način, kako zajeti populacijo intravenoznih uživalcev drog in vzpostaviti z njimi sodelovanje, je omogočiti jim dostop do metadonskega programa in programov razdeljevanja in zamenjave igel. Obstaja veliko drog, ki so modne, vendar se še ne pojavljajo kot problem za tiste, ki jih jemljejo, niti za različne institucije. Omenimo lahko tobak in alkohol in tudi marihuano. Veliko ljudi uživa eno ali drugo drogo, vendar na to ne gledajo kot na problem. Prav tako veliko ljudi uživa različna pomirjevala in poživila, ki jih dobijo na recept, kadar se znajdejo v težavah.

Domnevamo, da rekreativni uživalci drog ne iščejo nobene oblike pomoči, ker ne čutijo, da imajo probleme.

Kaj pomeni »problematicen uživalec drog«? Navadno je to posameznik, ki ima težave na telesnem, psihološkem, pravnem in socialnem področju.

Pri taki definiciji problematičnega uživalca drog se tisti posameznik, ki ne jemlje drog dnevno, ne počuti takoj, kot da ima resnične probleme.

Prostitucija

To je v našem prostoru še razmeroma nov pojav, s katerim pa se v tujini veliko ukvarjajo. S prostitucijo, tako žensko kot moško, se pogosto veže tudi uživanje drog, s tem se pa še poveča nevarnost širjenja različnih prenosljivih bolezni.

Zapori

V tujini obstajajo različni projekti, ki izvajajo terensko delo v zaporih, ko terenski delavci ohranjajo stike z zaporniki tudi med prestajanjem kazni. Zlasti pomembno je to za tiste zapornike, ki so pred odpustom.

IMPLEMENTACIJA DELA

Implementacija dela je način, kako bo terenski delavec pristopil k določeni skupini.

Kakšne tehnike in metode dela bo uporabljal. Navadno se izvaja terensko delo v paru, po možnosti različnih spolov. Stike s ciljno skupino je mogoče ustvariti »na suho« ali po metodi snežne kepe. »Na suho« pomeni, da se terenski delavec dobesedno predstavi uživalcu drog. To se lahko zgodi v daljšem časovnem obdobju in postopno, kar pomeni, da se terenski delavec dlje časa giblje in zadržuje na krajih, kjer se nahajajo uživalci drog in na tak način počasi ustvarja poznanstvo. Delo si je mogoče olajšati z deljenjem različnih zloženk in drugega pisnega gradiva.

Metoda snežne kepe je lažja in pri navezovanju kontaktov hitrejša. Uživalce, s katerimi imamo stike, naprosimo, naj nas seznanijo z svojimi znanci, s tistimi, ki tudi uživajo droge in niso v stiku z nobeno službo pomoči. Te nato naprosimo, naj storijo enako. Pomembno je vzdrževati dobre odnose s tistimi uživalci, ki so pripravljeni in uspešni pri navezovanju novih stikov. Preveriti je treba tudi možnosti dodatnega angažiranja uživalcev ali celo zaposlovanja.

EVALVACIJA

Evalvacija programa mora biti vključena že v načrtovanje projekta. Od začetka izvajanja programa je pomembno beleženje posameznih podatkov, informacij in stališč. Evalvacija pomeni kvantitativno in kvalitativno zbiranje podatkov. Kvalitativne podatke je težko meriti, so pa nujno potrebni za uspešen projekt terenskega dela.

KAJ JE POMEMBNO PRI ISKANJU TERENSKIH DELAVEV

IZOBRAZBA

Za izvajanje terenskega dela še ne obstaja strokovno usposabljanje. Torej še ne obstaja formalni fond znanja, ki naj bi ga terenski delavec osvojil. Večina terenskih delavcev v Veliki Britaniji ima izobrazbo zdravstvene smeri. Znanja in večine, ki jih pridobijo pri študiju, zadostujejo za delo z uživalci drog in so lahko uporabni tudi v kontekstu

terenskega dela. Zaradi specifičnosti terenskega dela, kjer se lahko delavec znajde v nelegalnih situacijah, je lahko izobrazba kompromitirajoča z vidika spoštovanja profesionalnega in etičnega kodeksa. Terensko delo za sedaj tudi še ne omogoča strukturirane in napovedljive kariere.

ZAPOSЛИTI BIVŠEGA ALI AKTUALNEGA UŽIVALCA

Zaposlovanje bivših ali aktualnih uživalcev je pogosta praksa v ZDA in Veliki Britaniji. Očitna prednost zaposlovanja bivših uživalcev je v njihovem poznavanju kulture in okolja ter skupin in posameznikov, ki uživajo droge. Prednost zaposlovanja bivših uživalcev je tudi v tem, da so lahko model identifikacije drugim uživalcem. Obstajajo pa tudi pomanjkljivosti, namreč tveganje recidiva.

Posebno pozornost pri terenskem delu je treba posvečati uživalкам drog, zlasti še, če je uživanje drog povezano s prostitucijo. Po potrebi naj bi z njimi delale le ženske.

IZKUŠNJE

Tu mislimo zlasti na poznavanje okolja, v katerem terensko delo poteka, na poznavanje lokalne scene, mrež in institucij.

OSEBNOSTNE KVALITETE IN IZKUŠNJE

Najpomembnejši dejavnik izbora so osebnostne kvalitete. Lastnosti, kot so iniciativnost, kooperativnost, sposobnost delati sam in v timu, uravnoteženost, ustvarjalnost, neobsojanje, so bistvene za dobrega terenskega delavca. Terenski delavci morajo biti tudi pripravljeni sprejeti določeno tveganje.

OPIS TERENSKEGA DELA V AIDS FONDACIJI ROBERT

V AIDS Fondaciji Robert smo projekt terenskega dela z intravenoznimi uživalci drog zasnovali kot nadaljevanje mednarodnega pilotskega projekta WHO Slovenija-Češka, ki je potekal leta 1996. Ob koncu projekta zaradi porabe sredstev nismo mogli nadaljevati dela, kar bi bilo najbolj smiselno in korektno do ciljne populacije, ki smo jo zajeli. Po prijavi projekta terenskega dela z uživalci drog na vseh razpisih na področju problematike drog in po pridobljeni skromni finančni podpori smo nadaljevali. Bili pa smo prisiljeni vse aktivnosti v zvezi z razvojem ne le terenskega dela z uživalci drog, temveč tudi z razvojem celotne vizije nizkopražnih programov (*Drop-in*, zamenjava in deljenje igel, samo-pomočne skupine, skupine mladoletnikov, ženske skupine, svetovanje itn.) ohranjati v minimalnem obsegu.

Na podlagi potreb, ki smo jih zaznali na terenu, je bil naš prvi cilj odprtje dnevnega centra (*Drop-in*) za uživalce drog. K sodelovanju smo povabili sodelavce, ki so z našo pomočjo in s silno skromnimi sredstvi razvili samostojen projekt.

V tem prvem obdobju delovanja projekta je k sodelovanju pristopila Visoka šola za socialno delo v Ljubljani. Študentje tretjega in četrtega letnika sedaj opravljajo prakso v okviru terenskega dela z uživalci drog in centra *Drop-in*.

Vzporeden korak v tem obdobju je tudi dogovarjanje z nekaj uživalci, da bi se vključili v projekt kot terenski delavci. Pri Fondaciji želimo poiskati zlasti tiste uživalce nedovoljenih drog, ki ne iščejo nobene oblike pomoči, torej tiste, ki so skriti in s tem najbolj ogroženi. Pri navezovanju stikov pa so nam lahko v neprecenljivo pomoč aktualni ali bivši uživalci.

CILJI Med najpomembnejšimi cilji terenskega dela so:

- Omejevanje širjenja virusa HIV.
- Razvijanje zaupanja med uživalci in po-

nudniki pomoči. Terenski delavci izvajajo ustrezno svetovalno pomoč in skrbijo za povezavo z ostalimi službami pomoči.

- Zamenjava sterilnega pribora za injiciranje in razdeljevanje informacijskih gradiv o varnem injiciraju, varnejši spolnosti, virusih HIV in hepatitisa, pisne informacije o možnih oblikah institucionalne pomoči. Vse to gradivo se deli brezplačno.

- Svetovanje pri zdravstvenih in socialnih težavah.

Vse skupaj sodi k osnovnemu cilju: vzpostaviti zaupanje med uživalci in terenskimi delavci.

DELOVANJE DNEVNEGA CENTRA »DROP-IN«

Dnevni center »*Drop-in*« se je razvil iz potrebe po dodatni in obenem skorajda nujni ponudbi storitev za uživalce nelegalnih drog. Pri izvajanju terenskega dela z uživalci drog se pri navezovanju stikov praviloma srečujemo z vprašanji, kam bi lahko povabili uživalce, da bi se počutili varne in bi jim lahko ponudili še kakšno dodatno storitev.

Namen:

- minimaliziranje škode zaradi uživanja drog z deljenjem različnih materialov;
- pomoč in nasveti pri socialnih in zdravstvenih težavah;
- spodbujanje boljše kakovosti življenja;
- pomoč pri vključevanju v višjeprazne programe, če posameznik izrazi tako željo;
- ciljna skupina so uživalci drog.

Cilja:

- zagotavljanje storitev za uživalce, ki so sprejemljive, dostopne in zaupne;
- ni poglavitni cilj abstinanca, temveč zmanjševanje škode, povezane z uživanjem drog;

Vsebina dela:

- pogovori, informacije, ustvarjanje zaupanja;
- nasveti;
- svetovanje;
- zamenjava igel;
- sodelovanje z drugimi programi.

Pravila za uporabnike *Drop-in*:

- v prostorih, zunaj njih ali v okolici je prepovedano prodajati, kupovati ali uporabljati nelegalne droge in alkohol;

- prepovedano je nasilje, verbalno in fizično;
- omejiti zadrževanje zunaj prostorov;
- skrb za red in čistočo.

O vseh storitvah na terenu in v centru *Drop-in* se vodi evidenca, ki zajema število uživalcev, spol, starost (ocena), število izdanih brizgalk (natančno) in vrnjenih brizgalk (ocena), ostali material, kondomi, vzgojno informativno gradivo, kontejnerji, esmark, askorbinska kislina.

SKLEP

Nizkopražni programi dela z uživalci drog, zlasti terensko delo, v Sloveniji še niso razviti tako, kot smo prepričani, da bi morali biti. V veliki meri je kriva nezadostna finančna podprtost tovrstnih programov. Zanimivo je, da je v strokovni javnosti vselej dovolj zgolj verbalne podpore za izvajanje terenskega dela. Večina akterjev, ki delujemo v programih, je v dopoldanskih urah redno zaposlena drugje. Samo z entuziazmom, in to v popoldanskem času, se nam na daljši rok prav gotovo ne bo posrečilo ohraniti obstoječih programov in še manj razviti novih. Zato je nujno zaposliti ljudi, ki bodo nadaljevali začeto delo.

Dobri voljocev in drugim osebam, ki želijo vključevati in so ustrezeno usposobljeni za to delo (Gilman 1992). Doseči bi morali, da bi se vedno od nas zavedala, kaj so druge, kakšne posledice imajo tako droge kot tudi odnos do njih. In kako lahko uspešno reguliramo te posledice, tako da so posledice operabe drog čim manjše. Da bi premeniti obnašanje naročnikov prehvatcev do drog in preprečiti udarjanje oseb, odvisnih od drog, na obočju družbe, je treba čim globljavo upoštevati preverjanje zlasti pa raziskovanje prehvatcev, vendar na podlagi lastnih in tistih drugov, da ne izlivati mnje nkrepe, tako preverjanje.

Literatura

M. Gilman (1992), *Outreach*. London: ISDD.

T. Rhodes (1996), *Outreach work with drug users: Principles and practice*. Strasburg: Council of Europe, Pompidou Group.

R. Yates, M. Gilman (1990), *Seeing more drug users: Outreach work and beyond*. Manchester: Lifeline project.

potrebem operabe in slorab drog in okrepanja na tem področju pogosto zelo različično, kar smo po sebi niti ni slabš, včasih je celo zelo pozitivno. Vendar pa je ta večplastna različnost včasih težki ovira za uspešno interdisciplinarno izvajavo posameznega ali problema uporabe drog kot celote.

Kot prvo nalogu na tem področju vidim predvsem poučevanje strokovnega izrazovanja, kjer tem pričakujem, da se bo v dodiplomskem izobraževanju na različnih usmeritvah razvijalo redne programe izobraževanja s tega področja, kar je vedno potrebno se ustvariti določena kognitivna znanja, ki je nujno potrebna za delo na tem področju in kvalitetne medsebojne pretokove informacije. Hierati pričakujem, da se bo ponovila terminologija ali temeljni zapis pojmov in definicij in da bomo na ta način ospogodili kakovosten komunikacijo med različnimi strokovnjaki. Vpeljavam temeljnega izobraževanja v področja odvisnosti v dodiplomski studij pa bi prepeljala do tega, da se bodo lahko strokovnjaki različnih namenov kasneje pogovarjali o problemih odvisnosti od drog in da bodo učinkovitejši pri delu v interdisciplinarnih skupinah. Ko smo pred letnikom v Frankfurtu na takrat zavestni samo načinjevalec terenjskega delovanja, ali pa zavestni jih imajo vrednost, so vendar ne zavestni, da je potreben boljši dnevni. Vedno nujnihovih strokovnjakov je že med boljšanjem tiko temeljito tečenje in tudi napotek za praktično delo,

da potrebujejo le občasne dodatne zebra-